

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА
КРАЇНОЗНАВСТВА

УДК 911.3

Олійник Ярослав Богданович,
академік НАПН України, доктор
економічних наук, професор

Нич Тетяна Василівна,
кандидат географічних наук

Нич Олександр Михайлович

Танасійчук Дмитро Вікторович

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail:521ya.ol.53@ukr.net

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: tatyana2510@ukr.net

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: beethebest@ukr.net

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: dimonich@gmail.com

ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА В УКРАЇНІ : СУЧАСНИЙ СТАН ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Мета – дослідити структуру мережі загальноосвітніх навчальних закладів України.

Методика дослідження побудована на використанні статистичної бази та методології Державної служби статистики України, також застосовувалися методи математичної статистики, порівняльно-географічний метод.

Результати дослідження. Охарактеризовані особливості шкільної середньої освіти в Україні: формування закладів нового типу (гімназії, ліцеї, колегіуми та навчально-виховні комплекси).

Наукова новизна. Запропоновані тенденції розвитку і реформування шкільної освіти з урахування концепції «Нової української школи». Показана роль опорних шкіл та територіальні диспропорції в їх формуванні.

Практична значимість отриманих результатів. Алгоритм дослідження, його методика та результати можуть бути використанні при аналізі впливу реформи секторальної децентралізації в галузі освіти через об'єднані територіальні громади на створення функцій управління освітою.

Ключові слова: шкільна середня освіта, загальноосвітні навчальні заклади, територіальні громади, реформування шкільної освіти, опорні школи.

УДК 911.3

Олійник Ярослав Богданович,
академік НАПН України, доктор
економічних наук, професор

Нич Татьяна Васильевна,
кандидат географических наук

Нич Александр Михайлович

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина
e-mail:521ya.ol.53@ukr.net

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail: tatyana2510@ukr.net

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина
e-mail: beethebest@ukr.net

Танасійчук Дмитрій Вікторович,

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г.Киев, Украина,
e-mail: dimonich@gmail.com

ОБЩЕЕ СРЕДНЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ В УКРАИНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Цель - исследовать структуру сети общеобразовательных учебных заведений Украины.

Методика исследования построена на использовании статистической базы и методологии Государственной службы статистики Украины, также применялись методы математической статистики, сравнительно-географический метод.

Результаты исследования. Охарактеризованы особенности школьной среднего образования в Украине: формирование заведений нового типа (гимназии, лицеи, колледжума и учебно-воспитательные комплексы).

Научная новизна. Предложенные тенденции развития и реформирования школьного образования с учетом концепции «Новой Украинской школы». Показана роль опорных школ и территориальные диспропорции в их формировании.

Практическая значимость полученных результатов. Алгоритм исследования, его методика и результаты могут быть использованы при анализе влияния реформы секторальной децентрализации в области образования через объединенные территориальные общины на создание функций управления образованием.

Ключевые слова: школьное среднее образование, общеобразовательные учебные заведения, территориальные общины, реформирование школьного образования, опорные школы.

UDC 911.3

Oliynyk Yaroslav Bogdanovich,
Academic of the National Academy of
Sciences of Ukraine, Doctor of Economics,
Professor

Taras Shevchenko Kyiv National University,
Kyiv, Ukraine
e-mail:521ya.ol.53@ukr.net

Nych Tatiana Vasilievna,
Ph.D. in Geography

Taras Shevchenko Kyiv National University,
Kyiv, Ukraine
e-mail: tatyana2510@ukr.net

Nych Alexander Mikhailovich

Kyiv National Taras Shevchenko University,
Kyiv, Ukraine
e-mail: beethebest@ukr.net

Taniysyчук Dmitry Viktorovich

Kyiv National Taras Shevchenko University,
Kyiv, Ukraine
e-mail: dimonich@gmail.com

GENERAL EDUCATION IN UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

The purpose is to investigate the structure of the network of general educational institutions of Ukraine.

The methodology of the research is based on the use of the statistical base and methodology of the State Statistics Service of Ukraine, as well as methods of mathematical statistics, comparative-geographical method.

Research results. Characterized features of school secondary education in Ukraine: the formation of institutions of a new type (gymnasiums, lyceums, colleges and educational complexes).

Scientific novelty. The tendencies of development and reforming of school education are taken into account taking into account the concept of "New Ukrainian school". The role of reference schools and territorial disproportions in their formation are shown.

The practical significance of the results. The research algorithm, its methodology and results can be used in analyzing the impact of sectoral decentralization reform in education through united territorial communities on the creation of functions of education management. Key words: school secondary education, general educational institutions, territorial communities, reform of school education, basic schools.

Постановка проблеми. У формуванні інтелектуального потенціалу України важлива роль належить середній освіті. У школі формується особистість, її громадянська позиція та моральні якості. “Метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності”(1).

Суспільно-географічне вивчення територіальних відмінностей в розвитку середньої освіти сприятиме формуванню раціональної мережі загальноосвітніх навчальних закладів з урахуванням демографічної, етнічної та соціально-економічної ситуації, підвищенню якості освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню середньої освіти приділяли увагу А. Агранович, Л. Гохберг, А. Головач, С. Герасименко, Л. Гриневич, В. Захожай, І. Калачова, Л. Коваленко, В. Колесник, Р. Кулинич, В. Михайленко, І. Панасенко, О. Осауленко, Н. Парфенцева, В. Шостак та ін. Однак цілісна картина сучасного стану середньої освіти в Україні висвітлена недостатньо.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення особливостей розвитку середньої освіти в Україні і перспективних напрямків її розвитку.

Виклад основного матеріалу. У відповідності із Законом України «Про загальну середню освіту» до загальноосвітніх навчальних закладів належать: середня загальноосвітня школа загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів (I ступінь - початкова школа, II ступінь - основна школа, III ступінь - старша школа, як правило, з профільним спрямуванням навчання); спеціалізована школа (школа-інтернат) - загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів; гімназія - загальноосвітній навчальний заклад II-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю; ліцей - загальноосвітній навчальний заклад III ступеня з профільним навчанням і допрофесійною підготовкою; колегіум - загальноосвітній навчальний заклад III ступеня філологічно-філософського

та (або) культурно-естетичного профілів; загальноосвітня школа-інтернат - загальноосвітній навчальний заклад з частковим або повним утриманням за рахунок держави дітей, які потребують соціальної допомоги; спеціальна загальноосвітня школа (школа-інтернат) - загальноосвітній навчальний заклад для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку; загальноосвітня санаторна школа (школа-інтернат) - загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів з відповідним профілем для дітей, які потребують тривалого лікування; школа соціальної реабілітації - загальноосвітній навчальний заклад для дітей, які потребують особливих умов виховання (створюється окремо для хлопців і дівчат); вечірня (змінна) школа - загальноосвітній навчальний заклад II-III ступенів для громадян, які не мають можливості навчатися у школах з денною формою навчання (2).

В Україні на початок 2016/17 навчального року налічувалось 16,9 тис. загальноосвітніх навчальних закладів. Їх кількість в порівнянні з 2000/01 навчальним роком зменшилась на 5,3 тис. Протягом цього періоду зменшилась кількість вчителів на 77 тис. осіб.

У загальноосвітніх навчальних закладах України на початок 2016/17 навчального року навчалось 3846 тис. учнів, в тому числі 3815 тис. учнів у денних. За період з 2010/11 навчального року їх кількість зменшилась на 11%. Проте, починаючи з 2014/15 навчального року вона дещо збільшується. В розрахунку на 10 тис. населення кількість учнів становила 902. За кількістю осіб, які навчались на початок 2016/17 навчального року можна виділити 5 груп областей (тис. осіб): 1 група – до 100 (Кіровоградська, Луганська, Сумська, Чернівецька, Чернігівська); 2 група – 100,1- 150 (Волинська, Житомирська, Миколаївська, Полтавська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська); 3 група – 150,1-200 (Вінницька, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Рівненська); 4 група – 200,1-250 (Одеська, Харківська); 5 група – понад 250 (м.Київ, Львівська, Дніпропетровська).

У 2016 році закінчили школу II ступеня (неповну середню) 329 тис. учнів, в тому числі 327 тис. осіб денну. Випуск учнів середньої школи III ступеня склав 211 тис. осіб, в тому числі денної – 201 тис. осіб. В порівнянні з 2010/11 роком кількість випускників середньої школи зменшилась на 153 тис. осіб, що є наслідком погіршення демографічної ситуації (3, 4).

Особливістю шкільної середньої освіти в Україні є формування закладів нового типу: гімназії, ліцеї, колегіуми та навчально-виховні комплекси. Згідно з Законом України «Про загальну середню освіту» гімназія це: загальноосвітній навчальний заклад II-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю. Їх в Україні – 301. Найбільше гімназій у м. Києві (56), Харківській (45), Житомирській (43), Запорізькій (34) областях. Ліцей — загальноосвітній навчальний заклад III ступеня з профільним навчанням і допрофесійною підготовкою. Найбільш поширені ліцеї: академічні (митної

справи, фінансові, міжнародних відносин тощо); професійні (транспорту, будівництва і фітодизайну, туризму тощо); військові. Перше місце за кількістю ліцеїв посідають м. Київ (41) і Харківська область (41).

Постановою Кабінету Міністрів України № 306 від 12 березня 2003 року зазначено, що навчально-виховний комплекс "дошкільний навчальний заклад" - загальноосвітній навчальний заклад", "загальноосвітній навчальний заклад - дошкільний навчальний заклад" (далі - навчально-виховний комплекс) - це навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права громадян на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти (5). В Україні їх 3594. Понад 200 навчально-виховних комплексів створено у Київській, Львівській, Одеській, Сумській та Черкаській областях.

Деякі закриті середні навчальні заклади називають колегіумами. В наш час національний університет «Києво-Могилянська академія» здійснює патронат над мережею колегіумів. Рівень освіти в цих школах намагаються наблизити до вимог вступу до Києво-Могилянської академії. Їх налічується 42. Заклади нового типу складають 27,2% загальної кількості денних загальноосвітніх закладів. З 2000 р. мережа закладів нового типу зросла 2 рази. В них навчається понад 1 млн. учнів (2,6% учнів загальноосвітніх навчальних закладів).

В Україні виділяється шість макрорегіонів освіти з центрами у Києві, Дніпрі, Донецьку, Львові, Харкові, Одесі, зони впливу яких охоплюють всі регіони країни (6). Сьогодні відбувається реформування шкільної освіти. Згідно Закону України «Про освіту» реформа передбачає введення 12-річної шкільної освіти, яка складатиметься з початкової освіти тривалістю 4 роки, базової середньої освіти тривалістю 5 років, яка здобуватиметься в гімназії, і профільної середньої освіти тривалістю 3 роки, яка здобуватиметься в ліцеї чи закладах професійної освіти. Перехід на 12-річне навчання та старт нової української школи передбачається вже в 2018-2019 навчальному році (7).

Концепція «Нової української школи» корелюється не лише з кращими світовими практиками, а й потребами міжнародного ринку праці, які були озвучені на початку 2016 р. на World Economic Forum. Передбачається, що вже у 2020 р. для успішного працевлаштування будуть потрібні такі навички, як уміння вирішувати складні завдання, критичне мислення, креативність, емоційний інтелект тощо (8).

Відповідно до сучасних тенденцій у Європі та світі пропонується три форми здобуття освіти: формальна (офіційне підвищення рівня освіти), неформальне (підвищення рівня поза офіційною системою підвищення кваліфікації – тренінги, гуртки, курси) та інформальне (самоосвіта) (8).

Загальна тривалість повної загальної середньої освіти збільшиться до 12 років. На території Європи 11-річна пострадянська школа залишилася в Україні, Білорусі та Росії. В усіх європейських країнах мінімальна тривалість здобуття повної загальної середньої освіти становить від 12 до 14 років.

Новий базовий Закон “Про освіту” передбачає три рівні повної загальної середньої освіти (7)

- початкова освіта (тривалість – чотири роки);
- базова середня освіта, яка здобувається в гімназії (тривалість – п’ять років);
- профільна середня освіта, яка здобувається в ліцеї або закладах професійної освіти (тривалість – три роки).

У рамках профільної освіти старшокласник зможе обирати одне з двох спрямувань навчання: академічне, із поглибленим вивченням окремих предметів з орієнтацією на продовження навчання в університеті; професійне, яке поряд зі здобуттям повної загальної середньої освіти забезпечує отримання першої професії (не обмежує можливість продовження освіти). Під час реформи із секторальної децентралізації в галузі освіти об’єднані територіальні громади мають стратегічне завдання – створити функції управління освітою. Першими кроками такого реформування насамперед стали: передача повноважень і відповідальності за управління освітою органам місцевого самоврядування та школам; забезпечення однакового доступу до якісної середньої освіти усім дітям як маленьких сіл, так і міст (9).

За інформацією Міністерства освіти і науки, понад 60 % сільських дітей навчаються в класах з наповненістю менше 15 учнів, з них 33,5 % дітей навчаються у класах, де менше 10 учнів, часто в таких школах один учитель читає більше трьох предметів, що нівелює шанси цих школярів на отримання якісної освіти. До трійки регіонів з найбільш неефективною мережею шкіл на сьогодні входять: Чернігівська, Сумська й Кіровоградська області. Зокрема, у Чернігівській області менше 10 учнів навчається у 55 % шкіл I ступеню, менше 40 учнів – у 65 % шкіл I–II ступеню та менше 100 учнів – у 50 % шкіл I–III ступеню (9).

З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти й умов навчання дітей по всіх регіонах України створюється інфраструктура загальноосвітніх навчальних закладів. Ідеться про налагодження функціонування мережі опорних шкіл. Загальноосвітні навчальні заклади, що є опорними, створюються для рівного доступу усіх дітей до якісної освіти, раціонального і ефективного використання ресурсів, та є одним із механізмів реформування системи загальної середньої освіти й упорядкування шкільної мережі. Порівняно з 2016 р., кількість таких шкіл збільшено з 137 до 178, 39 з яких перебуває в об’єднаних територіальних громадах (далі – ОТГ). На сьогодні опорні школи мають 511 філій. З 2013–2014 до 2016–2017 н/р було реорганізовано зі зміною ступеня 485 навчальних закладів, що відповідає політиці Міністерства освіти і науки України (далі – МОН), згідно з якою початкова школа має бути якнайближче до місця проживання учня (9). Найбільше опорних шкіл утворено у Київській (23), Кіровоградській (18) та Дніпропетровській (14) областях. В той же час вони відсутні на Закарпатті.

Висновки. В епоху розвинених інформаційних технологій, глобальної комп'ютеризації виробництва, формування економіки знань важливу роль відіграє сучасна шкільна освіта, де в учнів формується нова наукова картина світу. Загальна середня освіта України через мережу навчальних закладів надає освітні послуги. В Україні на початок 2016/17 навчального року налічувалось 16,9 тис. загальноосвітніх навчальних закладів, де навчалось 3846 тис. учнів, в тому числі 3815 тис. учнів у денних. Сьогодні відбувається формування закладів нового типу : гімназії, ліцеї, колегіуми та навчально-виховні комплекси. В Україні відбувається реформування шкільної освіти, яке передбачає введення 12-річної шкільної освіти:початкова освіта тривалістю 4 роки; базова середня освіта тривалістю 5 років, яка здобуватиметься в гімназії; профільна середня освіта тривалістю 3 роки, яка здобуватиметься в ліцеї чи закладах професійної освіти. Перехід на 12-річне навчання та старт нової української школи передбачається вже в 2018-2019 навчальному році.

Список використаних джерел

1. Проект Закону України "Про освіту" №3491-д від 04.04.2016.
2. Закон України « Про загальну середню освіту», Відомості Верховної Ради України, 2017, № 38-39 від 05.09.2017
3. Україна у цифрах у 2016 році. Статистичний щорічник. К.,Державна служба статистики України,2017.-240 с.
4. Статистичний щорічник України за 2016 рік. . К.,Державна служба статистики України,2017.-611 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. N 306 « Про затвердження Положення про навчально-виховний комплекс "дошкільний навчальний заклад - загальноосвітній навчальний заклад", "загальноосвітній навчальний заклад - дошкільний навчальний заклад" .
6. Мельниченко Т.Ю.Освітній комплекс України: сучасний стан і напрямки удосконалення територіальної організації. Автореф... канд..дис. К.,2005.-22 с.
- 7.Закон України «Про освіту» ,Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39.
8. Нова Українська школа, сайт Міністерства освіти і науки України, 2018.
9. Пальчук В. Секторальна децентралізація в галузі освіти: створення мережі опорних шкіл [Електронний ресурс] / В. Пальчук // Україна: події, факти, коментарі. – 2017. – № 20. – С. 46–56. – Режим доступу: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2017/ukr20.pdf>

References:

1. Proekt Zakonu Ukrayiny "Pro osvitu" #3491-d vid 04.04.2016.
2. Zakon Ukrayiny « Pro zahal'nu serednyu osvitu», Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, 2017, # 38-39 vid 05.09.2017
3. Ukrayina u tsyfrakh u 2016 rotsi. Statystychnyy shchorichnyk. K.,Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny,2017.-240 s.
4. Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny za 2016 rik. . K.,Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny,2017.-611 s.
5. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 12 bereznya 2003 r. N 306 « Pro zatverdzhennya Polozhennya pro navchal'no-vykhovnyy kompleks "doshkil'nyy navchal'nyy zaklad - zahal'noosvitniy navchal'nyy zaklad", "zahal'noosvitniy navchal'nyy zaklad - doshkil'nyy navchal'nyy zaklad" .
6. Mel'nichenko T.Yu.Osvitniy kompleks Ukrayiny: suchasnyy stan i napryamky udoskonalennya terytorial'noyi orhanizatsiyi. Avtoref... kand..dys. K.,2005.-22 s.
- 7.Zakon Ukrayiny «Pro osvitu» ,Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), 2017, # 38-39.
8. Nova Ukrayins'ka shkola, sayt Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny, 2018.
9. Pal'chuk V. Sektoral'na detsentralizatsiya v haluzi osvity: stvorennya merezhi opornykh shkil [Elektronnyy resurs] / V. Pal'chuk // Ukrayina: podiyi, fakty, komentari. – 2017. – # 20. – S. 46–56. – Rezhym dostupu: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2017/ukr20.pdf>